

УДК 378:005.6

Одайник С. Ф.*

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛADOVA СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

У статті розглянуто основні підходи до оцінювання якості роботи викладача закладу вищої освіти. Надано перелік критеріїв, за якими в європейському освітньому просторі може бути оцінена якісна складова та компетентність діяльності викладача. Обґрунтовано, що перегляд підходу до оцінювання якості роботи викладачів закладів вищої освіти має бути скерований на відмову від кількісних характеристик, що не розкривають змістовне наповнення освітньої діяльності; на забезпечення прозорості діяльності викладацького складу та прозорості формування оцінки якості діяльності викладачів; на сприяння професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників та інтеграції їх до світового освітнього простору.

Ключові слова: європейська система освіти, рейтингове оцінювання викладача, професійна компетентність викладача.

Освіта є потужним чинником розвитку людського потенціалу та економічного зростання, але для забезпечення такого розвитку необхідна якісна освіта. Незалежні спостерігачі вказують на низьку ефективність українських освітніх закладів з точки зору інноваційних досліджень, внеску до світового банку знань, інтеграції в міжнародні освітні та наукові мережі, мобільності викладачів і студентів, зв'язків з бізнесом і впливу на формування національної еліти, а також стимулювання гарного економічного і політичного управління [3]. Європейська система освіти, навпаки, ґрунтується на зацікавленості студентів і роботодавців, а також суспільства у високій якості вищої освіти; автономії закладів і установ; системі зовнішнього забезпечення якості, що враховує потреби та очікування усіх залучених сторін.

В основі успішного функціонування будь-якого закладу вищої освіти лежить ефективність праці його науково-педагогічних працівників, що зумовлює не тільки конкурентоспроможність конкретного закладу вищої освіти, але й освітньої галузі країни в цілому. У зарубіжній системі вищої освіти вже давно визнали провідну роль кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, тому практика проведення рейтингового оцінювання викладача вже набула популярності в країнах Західної Європи та США.

Отже, суспільний розвиток, потреби сьогодення висувають до особистості та професійно-педагогічної діяльності викладача сучасної вищої школи нові вимоги. Це у свою чергу потребує запровадження оцінювання діяльності викладача вищої школи, виокремлення найважливіших критеріїв і відповідних показників ефективності його здійснення.

Питання забезпечення якості освіти у вищій школі розглядається у працях багатьох вітчизняних дослідників. Структурні реформи вищої освіти вивчав М. Згуровський, інноваційні зміни у сучасній освіті України – В. Кремень, механізми управління якістю освіти досліджували В. Александров, С. Домбровська, В. Луговий, Т. Лукіна. Оцінюванню науково-педагогічної діяльності викладачів закладів вищої освіти присвятили свої розвідки Т. Васильєва, С. Леонов, Є. Хриков та інші.

Аналізуючи сучасні наукові джерела, присвячені означеній проблемі, ми дійшли висновку, що недостатньо дослідженими залишаються питання оцінювання якісної складової та компетентної діяльності викладача закладу вищої освіти.

Мета статті полягає у висвітленні та обґрунтуванні основних підходів до оцінювання якості роботи викладача закладу вищої освіти.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» заклади вищої освіти зобов'язані

*© Одайник С. Ф.

мати внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Країни Європи створили ефективні системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти на основі спільних стандартів і рекомендацій.

Уже декілька років існує вітчизняний досвід формування рейтингів закладів вищої освіти [5], на підставі чого за ініціативою Міністерства освіти і науки України найближчим часом планується введення процедури обов'язкового рейтингування українських закладів вищої освіти з оприлюдненням інформації на сайті міністерства. Керівники вітчизняних закладів вищої освіти запроваджують заходи з підвищення власної конкурентоспроможності, зокрема через створення внутрішнього конкурентного середовища, мотивування кафедр і науково-педагогічних працівників на результативну і якісну роботу. Отже, запровадження системи оцінювання науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти є актуальним стратегічним завданням.

На шляху до підвищення якості знань й ефективності системи вищої освіти постає проблема оцінювання професійної діяльності кожного викладача. Для такого оцінювання можна виділити традиційні напрямки – це загальні професійні характеристики викладача, його педагогічна діяльність, науково-дослідна, методична, організаційна робота та міжнародна діяльність. Але слід мати на увазі, що більшість методів і результатів оцінювання мають суб'єктивний характер, що зумовлено специфікою викладацької праці. Тому для формування об'єктивних критеріїв і методів оцінювання якості роботи викладача необхідно виділяти такі критерії, що розкривають одну діяльність через іншу, і відповідно до цього формувати методи оцінювання.

Освітня діяльність викладача – це цілісний комплекс робіт, що сприяє досягненню професіоналізму та якісної роботи. Тому робота викладача має бути побудована таким чином, щоб він виконував певні дії не для підрахунку їх результатів чи подальшого написання звітності, а для того, щоб підвищити свою компетентність, свій статус і, як результат, підвищити свій рейтинг та зробити формування такого рейтингу прозорим.

Розглянемо перелік функцій, що має виконувати викладач для забезпечення освітньої діяльності:

- підготовка навчальних курсів, їх методологічне й методичне забезпечення, добір засобів інформаційної підтримки (результатом цієї роботи мають бути якісні початкові дисципліни, що відповідають вимогам світового освітнього рівня і потребам галузі, а також забезпечення якісним методичним матеріалом);
- авторська участь у підготовці навчальної літератури й навчально-методичних посібників (результатом цієї праці є якісні підручники, якими користуються на кафедрах і за їх межами);
- читання лекцій, проведення лабораторних, семінарських та інших практичних занять (результат – якісно підготовлені студенти);
- наукове керівництво, консультаційна й інша індивідуальна робота зі студентами (результатом такого виду діяльності є кількість студентів, які зацікавлені у співпраці з викладачем і результати наукових досягнень студентів, що були досягнуті під керівництвом викладача);
- організація й виконання наукових досліджень і конкретних практичних розроблень (результатом є новітні наукові теорії, удосконалення наявних наукових підходів до виконання складних завдань, результати чого будуть запроваджені в зазначених сферах життєдіяльності людини, визнання досягнень викладача вітчизняним та світовим науковим співтовариством);
- підготовка наукових, науково-популярних та інших матеріалів, підготовка розроблень, що їх патентують (результатом такої діяльності є виступи на конференціях і семінарах, публікація результатів діяльності викладача в наукових журналах);
- реалізація виховних функцій у процесі групової та індивідуальної роботи зі студентами під час неформального спілкування з ними (результатом такої роботи є виховання достойних представників суспільства та професіоналів окремих галузей);

– неперервний особистий і професійний розвиток, підвищення наукової та педагогічної компетентності й кваліфікації (результатом цієї роботи є якісна педагогічна праця та наукова діяльність) [2].

2005 року Україна підписала Болонську декларацію і приєдналася до Болонського процесу, що спрямований на модернізацію вищої освіти в Європі і на створення європейського простору вищої освіти. Болонський процес серед своїх цілей ставить гарантію якості вищої освіти європейських країн, що сприятиме прискоренню інтелектуальних і освітніх досягнень, покращенню якості вищої освіти студентів європейських вищих навчальних закладів і їх досягненням результатів навчання відповідно до очікувань зацікавлених сторін (серед яких не тільки вищі навчальні заклади й студенти, але й потенційні роботодавці), зберігаючи при цьому автономію кожного вищого навчального закладу [4].

Законом України «Про вищу освіту» уперше в практиці української вищої освіти унормовано національну систему забезпечення якості, що відповідає стандартам і рекомендаціям із забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти. Передбачається запровадження принципово нової моделі вимірюваної, порівнюваної, вірогідної та конкурентоспроможної якості вищої освіти на основі компетентнісного підходу та відповідної культури безперервного вдосконалення якості вищої освіти на засадах незалежності, об'єктивності і прозорості, довіри і субсидіарності, партнерства і колегіальної відповідальності [1].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- визначення принципів і процедур забезпечення якості вищої освіти;
- здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, зокрема самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;
- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;
- забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;
- забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових працях працівників закладів вищої освіти і здобувачів вищої освіти;
- інших процедур і заходів [1].

Незважаючи на різноманітність та обсяги праці викладачів, кількість критеріїв для оцінювання її якості має бути мінімальною. Адже надмірна кількість критеріїв оцінювання призводить до втрачання сенсу їх підрахунку – діяльність зі встановлення та підрахунку значень критеріїв не має заважати основній роботі. Сьогодні в Україні існує лише внутрішнє оцінювання якості роботи викладача закладу вищої освіти, що фактично є контролем його відповідності параметрам, установленим Міністерством освіти і науки України. При цьому переважно відсутня можливість урахування будь-якого зовнішнього оцінювання діяльності викладача – студентами, національною чи світовою освітньою спільнотою. Для здійснення таких видів оцінювання необхідна повна прозорість у діяльності викладача та оприлюднення всіх її результатів.

У країнах Західної Європи оцінювання діяльності викладача здійснюється в таких трьох напрямках: організаційно-методичний аспект проведення занять; рівень розвитку

комунікативної культури; наявність професійно важливих рис особистості, що забезпечують ефективність поведінкового аспекту діяльності викладача і його взаємовідносин зі студентами. Викладацька робота є одним із найскладніших видів соціальної діяльності, тому критерії оцінювання цієї діяльності мають бути багатоскладними.

Сьогодні існує перелік критеріїв, за якими в європейському освітньому просторі може бути оцінена якісна складова та компетентність діяльності викладача:

- базова освіта викладача, додаткова освіта та підвищення кваліфікації;
- участь у науково-дослідній роботі, науково-дослідна активність;
- рівень компетентності, що визначається знаннями й досвідом у визначеній галузі науки та практики;
- здатність займатися викладацькою діяльністю та внутрішня потреба в цьому;
- здатність установлювати контакти із зовнішнім і внутрішнім середовищами, з якими йому необхідно працювати;
- обізнаність у своїй галузі;
- наявність наукової школи [2].

Критерії, що спрямовані на оцінювання якісної складової діяльності викладача, мають бути підтверджені фактичними результатами його роботи. Але жодна європейська система оцінювання якості освітньої діяльності не обмежується тільки підрахунками, тобто сутність європейських систем лежить на якісно іншому рівні. Саме тому перегляд підходу до оцінювання якості роботи викладачів закладів вищої освіти має бути скерований на відмову від кількісних характеристик, що не розкривають змістовного наповнення освітньої діяльності; на забезпечення прозорості діяльності викладацького складу та прозорості формування оцінки якості діяльності викладачів; на сприяння професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників та інтеграції їх до світового освітнього наукового простору.

Загальна складова рейтингів викладачів одного закладу вищої освіти дасть змогу абітурієнтам отримати інформацію про цей заклад. Рейтинг допоможе у формуванні іміджу викладача. Рейтинг має стимулювальні властивості, адже коли в закладі вищої освіти запроваджується рейтингове оцінювання діяльності викладача, весь професорсько-викладацький склад прагне покращити свої показники, що на нього впливають. З цього можна зробити висновок: розумно складений рейтинг сприяє професійному й етичному зростанню викладачів вищої школи.

Питання оцінювання якості роботи викладача – актуальне завдання для українських освітян. Уже запропоновано багато цікавих ідей. Однією з них є створення «портфоліо викладача», що має таку структуру:

- досягнення викладача, що фактично підтверджують результативність його професійної діяльності;
- розвиток викладача, що розкриває професійні здобутки та професійне вдосконалення;
- робочі матеріали, що розкривають шляхи подальшого саморозвитку викладача.

Таке «портфоліо» може стати чудовим інструментом для моніторингу діяльності викладача на заміну звіту, що містить безліч інформації, яка не відображає якісної складової його роботи. Більше того, таке «портфоліо» може бути оприлюднене, що дасть можливість зацікавленій зовнішній стороні здійснювати незалежне оцінювання діяльності викладача. Зазначене наповнення «портфоліо викладача» можна легко модифікувати до критеріїв оцінювання якості освітньої діяльності. При цьому оцінювання параметрів можна проводити оперуючи значеннями та кількісними підрахунками. Також необхідним є встановлення вагових коефіцієнтів для значень параметрів оцінювання якості діяльності.

Високий рейтинг викладача – індикатор якості освіти. Рейтингова система оцінювання роботи викладача вищої школи є умовою вдосконалення його професійних

знань і педагогічної майстерності, а також засобом актуалізації університетських наукових досліджень. Незважаючи на позитивні зміни у сфері освіти, досі в Україні не існує єдиної методики оцінювання якості підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Отже, одним із варіантів реформування освітньої галузі може стати застосування європейського досвіду в організації системи вищої освіти. Звичайно ж, застосування європейських моделей організації освітньої галузі має передбачати адаптацію таких моделей до національних пріоритетів. Сьогодні реформування системи вищої освіти має починатися зі створення якісного освітнього середовища, що у свою чергу потребує послідовних і радикальних змін на законодавчому рівні.

Освітня діяльність викладача – це важлива складова роботи закладів вищої освіти. Тому саме оцінювання якості роботи викладацького складу дає уявлення про забезпечення якості освітньої діяльності закладу вищої освіти в цілому. Аналіз європейських практик щодо процедур оцінювання якості роботи закладів вищої освіти показав, що оцінювання роботи викладачів саме в якісному сенсі цієї роботи – складне завдання, яке не має однозначного вирішення. Кожна країна, кожна галузь науки, кожен заклад вищої освіти має досить специфічні умови роботи викладачів, що потрібно мати на увазі під час установа оцінки якості діяльності викладача. Але, визначаючи критерії й процедури оцінювання якості освітньої діяльності викладача, не слід забувати, що вони є невід’ємною частиною системи забезпечення якості вищої освіти в цілому та якості діяльності окремих закладів вищої освіти.

Національна система забезпечення якості вищої освіти має враховувати як глобальні тенденції сучасного світу, так і національні особливості, викликані унікальними історичними, соціальними й культурними обставинами України. Слід розуміти й те, що якісна діяльність викладача можлива лише за умови існування внутрішньої мотивації, адже викладацька справа – це творча робота, що не може бути стовідсотково реалізована в тих умовах праці для викладача, що сьогодні існують в Україні.

Перспективою подальших досліджень є розроблення шляхів упровадження відповідних положень, інформаційних систем, нормативних документів і рекомендацій, що сприятиме оцінюванню здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів вищої освіти для ефективного функціонування системи забезпечення якості освіти.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 23.11.2017).
2. Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту: навч. посіб. / за ред. Т. Добка, М. Головянко, О. Кайкової та ін. Львів: Компанія «Манускрипт», 2014. 572 с.
3. Концепція забезпечення якості вищої освіти України. За результатами проекту Tempus «TRUST» «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти України». URL: http://dovira.eu/images/QA_concept_Final.pdf (дата звернення: 23.11.2017).
4. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / укладачі: Т. Добко та ін.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с.
5. Ямковий В. Ранжування університетів – крок до відкритості та прозорості вищої освіти. *Освіта України*. 2007. № 42. С. 4-7.

Одайник С. Ф.

ОЦЕНИВАНИЕ КАЧЕСТВА РАБОТЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СИСТЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены основные подходы к оцениванию качества работы преподавателя высшего учебного заведения. Предложен перечень критериев, по которым в европейском

образовательном пространстве может быть оценена качественная составляющая и компетентность деятельности преподавателя. Обоснованно, что пересмотр подхода к оцениванию качества работы преподавателей высших учебных заведений должен быть направлен на отказ от количественных характеристик, которые не раскрывают содержательное наполнение образовательной деятельности; на обеспечение прозрачности деятельности преподавательского состава и ясности формирования оценки качества деятельности преподавателей; на содействие профессиональному развитию педагогических и научно-педагогических работников и интеграции их в мировое образовательное пространство.

Ключевые слова: европейская система образования, рейтинговое оценивание преподавателя, профессиональная компетентность преподавателя.

Odainyk S. F.

ASSESSMENT OF THE UNIVERSITY LECTURER'S QUALITY OF WORK
AS A COMPONENT OF THE EDUCATION QUALITY ASSURANCE SYSTEM

The article deals with the main approaches to assessing the quality of work of a University lecturer. Criteria by which the qualitative component and competence of a University lecturer's activity can be assessed in the European educational space are given. It is substantiated that the review of the approach to the assessment of the quality of work of University lecturers should be aimed at the abandonment of quantitative characteristics that do not disclose the content of educational activities; ensuring the transparency of the teaching staff and the transparency of the formation of an assessment of the quality of their activities; promoting their professional development and integrating into the world educational space.

The evaluation of the teacher's activity in the countries of Western Europe is analyzed, which is carried out in the following areas: organizational and methodological aspect of conducting classes; the level of development of communicative culture; the presence of professionally important personality traits to ensure the effectiveness of the behavioral side of the teacher's activities and his relationships with students; the interest of students and employers in high quality higher education; the autonomy of institutions and establishments; the system of external quality assurance. The conclusion is made that the rating system of the assessment of the teacher's work of higher education is a condition for improving his professional knowledge and pedagogical skills, as well as by means of actualization of university research.

Key words: the European system of education, rating estimation of the lecturer, professional competence of the lecturer.